

kleuters & ik

Ervaringsgericht werken met jongere kinderen

Van de cirkel van de tijd - augustus - jg 32 - afl. 4 - 2015 - 2016
Vrijwilligers: Anja Schot

CENTRUM VOOR
ERVARINGSGERICHT
ONDERWIJS

Thema: De leerkracht maakt het verschil

4

kleuters & ik

Ervaringsgericht werken met jongere kinderen

JG32 - afl. 4 - 2015 - 2016

Inhoud

REDACTIE	ABONNERING		
Els Menu (hoofdredactie) Els Bertrands Daisy Boonen Veerle De Winter Marieke Holvoet Marc Papanikitas Kris Van den Broeck Karolien Vandevooort	Uitgeverij Averbode PB 54 3271 Averbode Tel. +32 13 780 116 Fax +32 13 780 383 Vier nummers: Adres in België - € 32,00 Adres in Nederland - € 36,00 Of via www.cego.be	Zonder relatie, geen prestatie!	1
BIJDRAGEN kan men mailen naar redactie.kleutersenik@telenet.be	Concept cover d-Artagnan (Brugge)	Wat is je stijl van lesgeven? Doe de test!	2
INLICHTINGEN CEGO Schapenstraat 34, B-3000 Leuven T+ 32 (0)16 32 57 40 F + 32 (0)16 32 57 91 CEGO@ppw.kuleuven.be www.cego.be	Opmaak en zetwerk Typeface (Leuven)	Samen-Spel in de klas	6
Niets uit dit tijdschrift mag worden overgenomen zonder toestemming van de verantwoordelijke uitgever.	Foto cover Marc Papanikitas	Verleg je grenzen met een boek	11
Verantwoordelijke uitgever: Julia Moons p/a Abdijstraat 1 B 3271 Averbode	Illustraties Simon Spruyt Ina Halleman	MegaMats, de belevenissen van een superkleuter	12
© 2016, CEGO Publishers, Leuven	Taaladvies Annelies Uyttenbroeck	Doekatern: De relatie leerkracht-kind: de sleutel tot ontwikkeling!	15
		Zijn, worden en behoren tot ...	19
		Passie maakt het verschil	26
		Gekriebeld door kleuters!	32

Samen-Spel in de klas

Hoe kan een leerkracht het verschil maken voor (kwetsbare) kleuters? Het blijft moeilijk om alle kinderen in ons onderwijs te bereiken. Uit recent onderzoek, van onder meer prof. R. Pianta, blijkt dat een kwaliteitsvolle leerkracht-kindrelatie een cruciale factor hierin is. Maar hoe doe je dat nu? Een kwaliteitsvolle relatie opbouwen met je kleuters?

Inleiding

In 2010 werd aan de KU Leuven het Samen-Spel programma ontwikkeld voor kwetsbare kleuters (Vancraeyveldt, Van Craeyveldt, Verschueren, & Colpin, 2010). Het ging hierbij om kleuters met storend gedrag zoals druk doen, roepen, schelden, stampen ... Het doel van Samen-Spel was het verminderen van dit storend gedrag, door te focussen op een warme, veilige relatie tussen leerkracht en kind en door leerkrachten tools te geven om met dit storend gedrag om te gaan. Dit programma werd **Samen-Spel** genoemd omdat nabijheid, verbondenheid en aanvaarding gerealiseerd werden

door het samenspelen van de leerkracht en de kleuter (gebaseerd op het Amerikaanse programma Banking Time; Pianta & Hamre, 2001). Samen-Spel werd uitgetest in 46 scholen doorheen Vlaanderen en leerkrachten rapporteerden een betere relatie met de kleuter die het moeilijk had. Ook stelden de kleuters minder storend gedrag (Vancraeyveldt, Verschueren, Wouters, Van Craeyveldt, Van den Noortgate, & Colpin, 2014). Toch bleek gaandeweg dat er nog enkele praktische problemen waren.

Aan de UC Leuven-Limburg werd Samen-Spel daarom verder uitgewerkt naar een **haalbaar programma in de kleuterklas**. Lectoren, studenten en ervaren kleuterleidsters gingen samen aan de slag om van Samen-Spel een praktijkproof programma te maken. Vooraleer we twee studenten hierover aan het woord laten, lichten we eerst kort toe wat Samen-Spel nu precies is.

Samen-Spel in een notendop

In Samen-Spel krijgt de leerkracht vaardigheden aangereikt om te leren **volgen** en nadien te **sturen** tijdens het spelen met een kleuter. Daarbij wordt dus eerst ingezet op het uitbouwen van een vertrouwensrelatie tussen de leerkracht en het kind. Dit is de basis en wordt **Relatie-Spel** genoemd. Daarna wordt de focus verlegd naar het bijsturen van het gedrag van de kleuter. Dit wordt **Regel-Spel** genoemd.

Relatie-Spel

Tijdens Relatie-Spel heeft de kleuter de bal in handen. De rol van de leerkracht bestaat erin te volgen wat het kind onderneemt. Met **volgen** bedoelen we dat het kind mag bepalen wat er wordt gespeeld. Door het kind te volgen laat je merken dat je voor hem openstaat en dat je zijn keuzes steunt. Daarnaast kan je volgende **Relatie-Spel vaardigheden** in je omgang met kinderen integreren:

observeren, verbaal beschrijven van gedrag, non-verbaal beschrijven van gedrag (=imiteren), benoemen van gevoelens en ervaringen en rekening houden met de relationele behoeften van het kind. Wat je nooit uit het oog mag verliezen tijdens Relatie-Spel is **sensitiviteit**. Met sensitiviteit bedoelen we dat je als leerkracht de signalen van kinderen opmerkt en daar op een gepaste manier op reageert. Je probeert je te verplaatsen in hun positie. Leerkrachten die sensitief zijn kunnen gemakkelijker goede relaties met kinderen opbouwen. Het verder ontwikkelen van de sensitiviteit van de leerkracht is één van de belangrijkste doelstellingen van Samen-Spel, omdat je hiermee duidelijk maakt aan kinderen dat je hen aanvaardt zoals ze zijn.

Regel-Spel

Tijdens Regel-Spel heeft de leerkracht de bal in handen. Het kind leert omgaan met opdrachten en regels die de leerkracht introduceert. De leerkracht gaat het kind dus **sturen** en krijgt concrete vaardigheden aangereikt om met het ongewenste gedrag van de kleuter aan de slag te gaan.

Zo kan de leerkracht een **Kangoereegel** zoeken die de kinderen in de klas moet helpen om ongewenst gedrag niet meer te stellen. Daarnaast kan de leerkracht ervoor zorgen dat de kinderen meer gewenst gedrag stellen door hen regelmatig **complimentjes** te geven. Een positieve, warme sfeer blijft de doelstelling van Samen-Spel, ook als de leerkracht de bal in handen heeft.

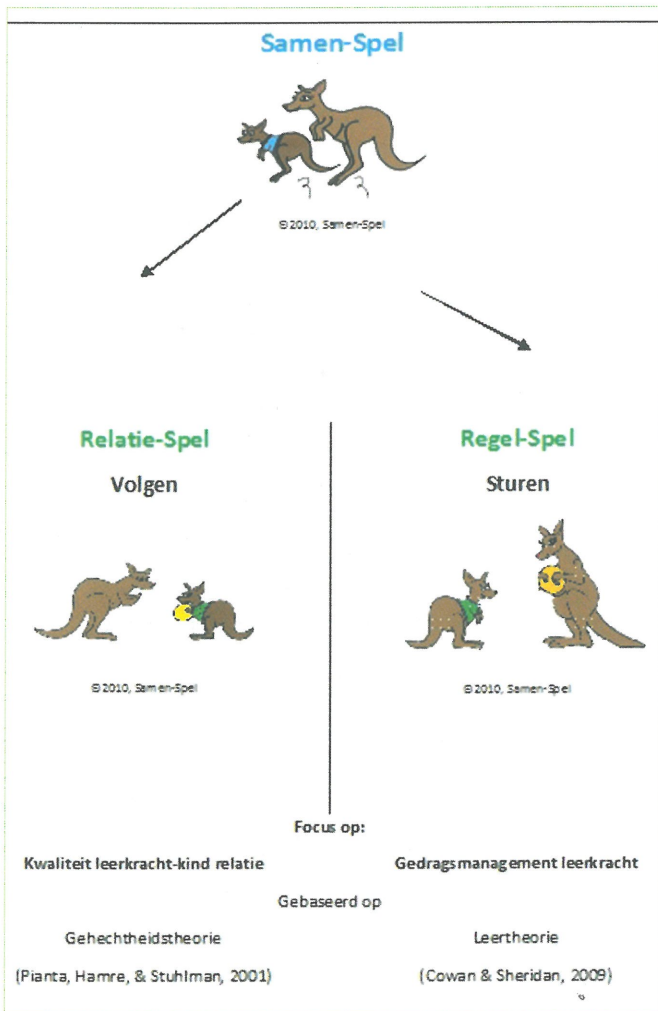
Praktijkvoorbeelden

Eline en Frauke, twee derdejaarsstudenten met Samen-Spel als onderwerp van hun bachelorproef getuigen.

Kom vlug op bezoek in de Samen-Spelhoek!

Eline Peeters: "Het leek me meteen interessant om een manier te vinden waarop ik Samen-Spel een vaste plaats kon geven binnen mijn stageklas. Daarom besloot ik om een Samen-Spelhoek uit te werken en deze tijdens mijn stage van 4 weken uit te proberen. Ook een andere kleuterleidster van mijn stageschool zou deze hoek in haar klas inrichten. Ik wou in deze hoek werken met Samen-Spel als **interventie** voor Freeke (5 jaar). Ik merkte namelijk tijdens mijn observaties dat ze erg druk kon zijn. Ze kon ook heel bazig, koppig en soms brutaal zijn. Daarnaast had ze het ook moeilijk met het omgaan met regels en testte ze voortdurend grenzen uit. Ik was heel benieuwd of ik door Samen-Spel dit gedrag kon laten afnemen.

Maar ik wou zeker ook met de andere kleuters van de klas een betere leerkracht-kindrelatie

... WEET JE DAT HET WELBEVINDEN VAN KINDEREN BELANGRIJK IS ...

uitbouwen. Ik wilde dus ook **preventief** werken in de Samen-Spelhoek.

Zo begon ik eraan Eerst en vooral heb ik de **Samen-Spelvaardigheden** grondig doorgenomen en videovoorbeelden bekeken. Hierdoor kreeg ik meer en meer een beeld van de elementen die zeker in mijn **Samen-Spelhoek** aanwezig moesten zijn. Daarna ben ik vaak gaan observeren in de klas om een goed zicht te krijgen op het gedrag van Freeke. Ik merkte dat het ging om een kleuter met externaliserend gedrag. Daarover heb ik meer literatuur opgezocht. Vervolgens wou ik me verdiepen in het inrichten van de hoek en hoe ik dit praktisch zou aanpakken. Zo moest ik te weten komen op welke manier ik de hoek ging introduceren in de klas tijdens het keuzeproces: hoe ik ging duidelijk maken welke kleuters in de hoek mochten spelen, welke extra pictogrammen ik moest maken ... Kortom er waren een heleboel vragen. Daarom besloot ik om een **Samen-Spel handleiding** te maken over het inrichten van de hoek. Ook om de andere kleuterleidster op de hoogte te houden was dit een handig hulpmiddel. Samen met haar nam ik de handleiding door. Zo kon ze me meteen vragen stellen als er iets niet duidelijk was.

De hoek inrichten Dan richtte ik de hoek in. Er stond een tafel, 2 stoelen, een Samen-Speldoos met een gevarieerd aanbod aan spelmateriaal. Ik had gekozen voor materialen die Freeke leuk vond: een zandloper, een groen en rood Samen-Spelpictogram om aan te geven of de hoek open of dicht is en de pictogrammen van Relatie- en Regelspel.

Klaar voor de test Nu waren we klaar om de Samen-Spelhoek uit te proberen in de klas. Ik bood de hoek

2 keer per week aan tijdens het keuzeproces en ging er in totaal 6 keer met Freeke spelen. Tijdens het samenspelen probeerde ik eerst de Relatie-Spelvaardigheden en daarna de Regel-Spelvaardigheden goed toe te passen.

Reflecteren via verslag en filmpje Om de hoek grondig en kritisch te evalueren, reflecteerde ik schriftelijk na elke activiteit. Daarnaast werden alle activiteiten in beide klassen gefilmd. Hierdoor konden de kleuterleidster en ik op het einde van elke week samenkomen om naar de filmpjes te kijken en hierover te reflecteren. We konden ervaringen uitwisselen, vragen stellen en zo onze manier van werken optimaliseren.

Staan springen om in de hoek te spelen De resultaten van dit onderzoek zijn veelbelovend. Samen-Spel begon echt te leven in de klas. Zowel Freeke als de andere kleuters waren heel enthousiast en stonden te springen om mee in de Samen-Spelhoek te spelen. Ik heb gemerkt dat het belangrijk is dat de hoek een **centrale plaats** krijgt in de klas zodat je een goed klasoverzicht blijft hebben. Ik kon de kleuters vanop mijn plaats in het oog houden en tegelijk zeggen de kleuters dat ik aanwezig was in de klas en wisten ze me te vinden als er een probleem was. Het was ook belangrijk om **goede afspraken** te maken voor Samen-Spel begon. Zo wisten de kleuters dat als ik met andere kleuters aan het spelen was, dat ze dan hun probleempje eerst zelf moesten proberen op te lossen. Zelf zorgde ik voor een goede keuze van zelfstandige activiteiten, waarbij de kleuters rustig en zonder veel hulp konden spelen.

Betere relatie Ik heb gemerkt dat de relatie tussen Freeke en mij beter werd naarmate Samen-Spel vorderde. Ze kwam vaker naar me toe met vragen of problemen en ik kon beter afspraken met haar maken zonder dat ze boos of verdrietig werd. Het is me dus gelukt om Samen-Spel als **interventie** toe te passen.

Samen-Spel met enkele kleuters Preventief werken met alle andere kleuters stelde me wel voor uitdagingen. Het lukte me zeker om met een aantal andere kleuters een betere band op te bouwen. Maar als je met een grote klasgroep tijdens het schooljaar met alle kleuters om de beurt individueel in de

hoek zou moeten gaan spelen, is dat misschien niet haalbaar. Daarom lijkt het me beter om **met enkele kleuters samen** in de hoek te gaan spelen en je aandacht over deze kleuters te verdelen.

De andere kleuterleidster bevestigde dat ze de pictogrammen, de materialen en de handleiding zeker ging bijhouden om er volgend jaar opnieuw mee aan de slag te gaan. Ik kan dus besluiten dat de Samen-Spelhoek zeker een meerwaarde heeft geboden in mijn stageklas!”

Lukt Samen-Spel ook bij Nell en Noah met eerder teruggetrokken en verlegen gedrag?!

Frauke Borghgraef: “Voor mijn afstudeeronderzoek leek het me interessant om Samen-Spel uit te testen met kleuters die eerder teruggetrokken en verlegen gedrag stelden. En meer bepaald bij Nell en Noah, twee kleuters uit mijn stageklas, de eerste kleuterklas. Allebei klaptten ze dicht met mij of andere volwassenen in de buurt.

Om te beginnen ging ik zoveel mogelijk informatie verzamelen: ik observeerde het gedrag van de kleuters in verschillende omstandigheden, ik voerde gesprekken met mijn stagementor, de inhoudelijke begeleider van mijn afstudeeronderzoek, de ouders van de kleuters en ik bekeek de Samen-Spel handleiding in detail. Ik zocht ook meer op over ‘internaliserend gedrag’, een verzamelterm voor onder andere teruggetrokken en verlegen gedrag.

Aangezien de kleuters in mijn klas geen regelovertrekend gedrag stelden, besliste ik om mij te focussen op het eerste deel van Samen-Spel, namelijk Relatie-Spel. Hier staat het vormen van een warme band met de kleuter centraal.

Samen-Spel, hoe pak je dat aan? Omdat uit onderzoek blijkt dat **knuffels en handpoppen** een positieve rol kunnen spelen in de socio-emotionele ontwikkeling van kinderen, besliste ik om daar gebruik van te maken. Ik vond het immers heel belangrijk dat Nell en Noah zich op hun gemak zouden voelen bij mij. Net zoals in het logo van Samen-Spel koos ik voor een grote en een kleine kangoeroeknuffel. Via deze knuffels konden beide kleuters op een indirecte manier contact maken met mij en omgekeerd. Naast het gebruik van de knuffels, koos ik er ook voor om te werken met een **Samen-Spel koffer** die gevuld was met materialen die aansloten bij het

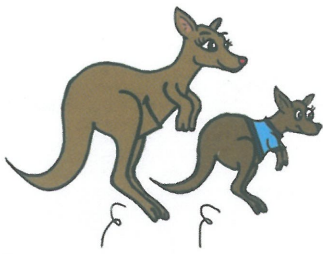
belangstellingscentrum van die week. Op die manier konden de kleuters kiezen met wat ze speelden, en volgde ik hun spel door de Relatie-Spel vaardigheden toe te passen. Door deze bewuste keuzes te maken en toe te passen in mijn stageklas, merkte ik heel snel dat Samen-Spel zeer herkenbaar werd in de klas. De kleuters wisten goed wat er ging gebeuren als de knuffels en de Samen-Spel koffer tevoorschijn kwamen en keken ook uit naar deze momenten.

Tijd voor Samen-Spel! Tijdens mijn onderzoek focusste ik me vooral op Relatie-Spel om mijn band met Nell en Noah te versterken. Door gedurende de volledige sessie aanwezig te zijn en het spel van Nell en Noah te volgen, kreeg ik de meeste kansen om de band met deze kleuters te versterken. Hierbij was het natuurlijk belangrijk om de Samen-Spel vaardigheden goed toe te passen.

Mijn doel was dan ook om er voor te zorgen dat Nell en Noah tegen het einde van mijn onderzoek contact durfden maken met mij en eventueel ook met andere volwassenen. Daarom vond ik het heel belangrijk dat Nell en Noah op geen enkel moment het gevoel zouden krijgen dat ze verplicht werden om alleen met mij te spelen tijdens de Samen-Spel sessies. Daarom zorgde ik voor een **opbouw in de verschillende activiteiten**: de activiteiten in de eerste week gingen door met drie andere kleuters, vervolgens met twee andere kleuters, daarna met één andere kleuter en ten slotte alleen met mij.

Wat was het resultaat? Zowel Nell als Noah waren in het begin heel stil en verlegen en durfden geen contact met mij of andere volwassenen te maken. Tijdens de vier stageweken heb ik een grote evolutie gezien in het gedrag van beide kleuters naar mij

... LAAT JE KLEUTERS ELKE DAG EEN AVONTUUR BELEVEN ...

toe. Tijdens de eerste activiteiten speelden ze zonder contact te maken met mij, daarna durfden ze stilaan non-verbaal contact maken door dingen aan te wijzen en *ja* of *nee* te schudden met hun hoofd. Nadien durfden ze zelfs verbaal contact te maken en tegen het einde van het onderzoek kwamen beide kleuters uit zichzelf naar mij voor een knuffel. Ook met andere volwassenen maakten ze contact. Ik kan dus besluiten dat het zeker gelukt is om mijn vooropgesteld doel te bereiken!”

Besluit

Uit onderzoek blijkt dat inzetten op de leerkracht-kind relatie loont voor **alle** kinderen en voor **kwetsbare** kinderen in het bijzonder. Leerkrachten en kinderen voelen zich beter en de sfeer in de klas is fijner. Samen-Spel is een programma dat een leerkracht hierbij kan helpen.

In het onderzoek aan de KU Leuven bestond Samen-Spel uit 2 delen: Relatie-Spel en Regel-Spel. De voornaamste doelstelling van dit programma was om leerkrachten tools aan te reiken om te werken met kinderen die **storend** gedrag stellen.

Samen-Spel werd verder uitgewerkt naar een **breder** doelgroep, zoals kinderen met verlegen en teruggetrokken gedrag of kinderen die het om

andere redenen moeilijk hebben. Daarnaast werd in bijkomend onderzoek aan de UC Leuven-Limburg tevens duidelijk dat dit programma ook **preventief** een belangrijke **meerwaarde** kan bieden. De focus ligt dan op de Relatie-Spelvaardigheden, sensitiviteit en volgen. Tweedejaarsstudenten van de bacheloropleiding kleuteronderwijs proberen nu zelf deze vaardigheden onder de knie te krijgen aan de hand van videovoorbeelden, coaching en videoopnames tijdens hun stage. Op deze manier leren ze om een **positief leefklimaat** uit te bouwen in de kleuterklas.

Samen-Spel, daar gaan we voor!

Maai Huyse, dr. Caroline Vancraeyveldt, Els Bertrands en Katrijn Vastmans – verbonden aan de lerarenopleiding van UC

Leuven-Limburg

Eline Peeters – voormalig student van de UC Leuven-Limburg bachelor kleuteronderwijs en deed haar afstudeeronderzoek in VBS Het Rietje in Westerlo

Frauke Borghgraef – voormalig student van de UC Leuven-Limburg bachelor kleuteronderwijs en deed haar afstudeeronderzoek in VBS Sint-Joris-Weert.

Prof. dr. Hilde Colpin en prof. dr. Karine Verschuieren

– verbonden aan de onderzoeksgroep Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent, KU Leuven.

Meer weten? Interesse in navorming?

Schrijf je in voor een nascholingstraject met good practices, videovoorbeelden en een handleiding om deze Samen-Spel-vaardigheden onder de knie te krijgen.

Meer informatie?

Mail naar caroline.vancraeyveldt@ucll.be – expertisecel Art of Teaching, UC Leuven-Limburg, of surf naar samen-spel.weebly.com.

Bronnenlijst

- Cowan, R. J., & Sheridan, S. M. (2009). Evidence-based approaches to working with children with disruptive behavior. In T. B. Gutkin & C. R. Reynolds (Eds.), *The handbook of school psychology* (pp. 569–590). New York: Wiley.
- Huyse, M., Bertrands, E., Colpin, H., Verschuieren, K., & Vancraeyveldt, C. (2014). Een online leertraject voor Samen-Spel. Retrieved from samen-spel.weebly.com (password protected). Website ontwikkeld in het kader van PWO-project Samen-Spel in de praktijk UC Leuven Limburg.
- Pianta, R. C. (2015). *Classroom experiences for promoting students' learning and development: Observation and*

improvement of teacher-child Interactions. Lezing op studiedag Op naar een kwaliteitsvolle leerkracht-kind relatie te Heverlee, 2 december 2015, UC Leuven-Limburg.

Pianta, R. C., & Hamre, B. (2001). *Students, teachers, and relationship support [STARS]: User's guide*. Lutz: Psychological Assessment Resources.

Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Stuhlman, M. (2003). Relationships between teachers and children. In W. M. Reynolds, G. E. Miller, & I. B. Weiner (Eds.), *Handbook of psychology. Vol. 7: Educational psychology* (pp. 199–234). New York: Wiley.

Vancraeyveldt, C., Van Craeyveldt, S., Verschuieren, K., & Colpin, H. (2010). *Samen-Spel in de kleuterklas: Leerkrachthandleiding*. Leuven: KU Leuven, Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent.

Vancraeyveldt, C., Verschuieren, K., Wouters, S., Van den Noortgate, W., Van Craeyveldt, S., & Colpin, H. (2015). Improving teacher-child relationship quality and teacher-rated behavioral adjustment amongst externalizing preschoolers: Effects of a two-component intervention. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 243–257. doi: 10.1007/s10802-014-9892-7